

(1513) nazmettiğine göre bu tarihte hattat olduğu kesindir.

Sade bir dile sahip olan Derviş Şemseddin şiirlerinde zaman zaman realist tasvirlerle de yer vermiştir. Latîfî ve Âşık Çelebi'nin tezkirelerinde yer alan birkaç şiiri dışında mevcut olduğu ileri sürülen divanı henüz ele geçmemiştir.

Şairin günümüze ulaşan tek eseri *Dehmurg*'dur. Mesnevi tarzında ve aruzun "fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbıyla yazılmış olan eser sembolik bir hikâye olup 710 beyit civarındadır. Vasfi Mahir Kocatürk'le Fahir İz'in ve bunlardan naklen bazı kaynakların ileri sürdüğü gibi eserin 909 (1503) yılında yazıldığını kabul etmek mümkün değildir. Çünkü gerek eserde gerekse Latîfî ve Âşık Çelebi tezkirelerinde şairin *Dehmurg*'u Yavuz Sultan Selim'e takdim ettiği belirtilmemiştir. Ayrıca eserin nüshalarının incelenmesinden, bizzat Yavuz Sultan Selim adına kaleme alınan bir methiye kısmının bulunmasından ve padişahın adının geçtiği başka beyitlerden de anlaşılabileceği gibi mesnevi Yavuz Selim zamanında kaleme alınmış ve ona takdim edilmiştir. *Dehmurg*'un 909'da nazmedildiği şeklindeki yanlış kanaat, muhtemelen Ankara Genel Kitaplığı'ndaki (nr. 433) nüshada mevcut, "Bu hikâyet tamâm olmuştur yavuz / Sâl-i hicretten dokuz yüz tam dokuz" (Kaya, s. IV) beytinden dolayı ortaya çıkmıştır. Halbuki eserin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan bir nüshasındaki (TY, nr. 3814/2) şu beyit mesnevinin 919 yılında nazmedildiğini açıkça göstermektedir: "Bu hikâyeden ki olmuştur henüz / Sâl-i hicretten dokuz yüz on dokuz". Diğer taraftan Agâh Sırrı Levend, kaynak belirtmeden eserin 920 (1514) yılında telif edildiğini kaydetmektedir.

Bir nasihat kitabı olan *Dehmurg*'da sözü edilen baykuş (süfî), karga (şair), tûtî (âlim, molla), kerkes (kalender), bûlbûl (hânende), hüdhüd (hekim), kırlangıç (müneccim), tavus (tüccar), keklik (Ferhad) ve leylek (dindar) aslında birer karakteri temsil etmektedir. Attâr'ın (ö. 618/1221) *Manîku't-tayr* adlı mesnevisi tarzında yazılmış olan *Dehmurg*'da tasavvufî konular işlenmiştir (ayrıca bk. Aksoy, s. 63-64).

Eserin İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 3814/2, 713 beyit), Nuruosmaniye (nr. 4987/2, 648 beyit), Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (nr. 3700/857), Türk Dil Ku-

rumu (nr. A 239 [bu iki nüsha için bk. Levend, s. 107]) kütüphaneleriyle İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı (Muallim Cevdet, nr. K 365/1, 677 beyit), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer Kitaplığı (nr. 3796/3, 648 beyit) ve Ankara Genel Kitaplığı'nda (nr. 433) olmak üzere toplam yedi nüshası tesbit edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Derviş Şemseddin, *Dehmurg*, İÜ Ktp., TY, nr. 3814/2; a.e., İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. K 365/1; ayrıca bk. metinde gösterilen nüshalar; Âşık Çelebi, *Meşâirü's-suarâ*, vr. 150*; Latîfî, *Tezkire*, s. 209-210; *Keşfü'z-zunûn*, I, 762; Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nazım*, İstanbul 1967, I/2, s. 746-750; Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 314-315; İ. Güven Kaya, *Derviş Şemsî Dehmurg* (mezuniyet tezi, 1968), İÜ Ed.Fak. Genel Kitaplığı, THT, nr. 199; Agâh Sırrı Levend, "Divan Edebiyatında Hikâye", *TDAY Belleten* (1967), s. 107; Hasan Aksoy, "Derviş Şemsî, Dehmurg ve Bazı Notlar", *İlim ve Sanat*, sy. 28, İstanbul 1991, s. 63-64; *TDEA*, II, 262.

HASAN AKSOY

DERVİŞ VAHDETİ

(1870-1909)

31 Mart Vak'ası sorumluları arasında idam edilen, *Volkan* gazetesinin sahibi ve başyazarı.

Asıl adı Derviş olup Kıbrıs'ta Lefkoşe'de doğdu. Küçük yaşta okula başladı, ardından medreseye girerek Arapça ve fıkıh okudu. Bu arada Nakşibendî tarikatına intisap etti ve Lefkoşe'deki Ayasofya Camii'nde müezzinliğe başladı. On altı yaşında iken annesinin intiharı, yirmi bir yaşında iken de babasının ölümü, üzerinde derin izler bıraktı. Bu sırada Kıbrıs'ın İstanbul ile olan münasebetleri artınca İstanbul'a gidip iki ay orada kaldı. Kıbrıs'a dönüşünde İngilizce öğrenmek

Derviş
Vahdeti

için Larnaka'daki bir misyoner okuluna devam etti. Fakat bir müddet sonra kilisede vaaz dinlemeye zorlanması üzerine okulu terkederek kendi kendine İngilizce öğrenmeyi sürdürdü. İngilizce'si yeterli düzeye gelince adadaki İngiliz idaresine memur olarak girdi. Burada İngiliz kültüründen etkilendi. İstanbul seyahati sırasında daha yakından tanıma fırsatı bulduğu *Mizan*, *Hürriyet* ve *Meşveret* gazetelerini büyük bir ilgiyle takip etmeye ve bunları Kıbrıs'ta yakın arkadaşlarına dağıtmaya başladı. Ayrıca İstanbul'dan, II. Abdülhamid rejiminden kaçıp Paris'e giderken Kıbrıs'a uğrayan hürriyetçi gençlere de yardımcı oluyordu. Bu yüzden Jön Türk adıyla anılmaya başlandı ve Sultan Abdülhamid'e dil uzattığı gerekçesiyle bir ara sorguya çekildi.

1902'de tekrar İstanbul'a gitti, bir süre boş gezdikten sonra parasız kalınca Dahiliye Nâzırı Memduh Paşa'ya yazdığı bir dilekçe üzerine himaye görerek 400 kuruş maaşla Muhâcirîn Dairesi'ne alındı. Burada verilen mübeyyizlik görevini kendisine uygun görmediği için yazdığı bir şikâyet dilekçesi üzerine tevkif edildi. Ailesinden habersiz olarak Mehterhâne'de otuz dört gün tutuklu kaldıktan sonra ailesiyle birlikte Diyarbakır'a sürüldü; orada üç buçuk yıl kaldı. Burada "üstâd-ı hürriyyet" dediği Ziya Gökalp'in sohbetlerine katıldı ve ondan etkilendi. Ayrıca Şeyh Hacı Ahmed ile tanışarak tasavvufî bilgisini ilerletti. Kendi anlatıklarına göre Hacı Ahmed'den aldığı tasavvufî tesiri Ziya Gökalp'ten edindiği felsefî kültürle birleştirdi (*Volkan*, nr. 75 [3 Mart 1325], s. 2). Bu halet-i ruhiye ile Vahdetî adını benimsedi. Ziya Gökalp'in onu tutarsız bir şahsiyet olarak görüp kendisine Lâhûtî lakabını taktığı da zikredilmektedir. İstibdadı karşı yapılan Telgrafhâne işgaline katılan Vahdetî, II. Meşrutîyet'in ilânından kısa bir süre önce derviş kıyafetine girerek kaçtı. Ancak bir süre sonra Birecik'te yakalandı ve zindana atıldı; üç gün sonra da Diyarbakır'a geri getirildi. Meşrutîyet'le birlikte ilân edilen umumi aftan faydalanarak serbest kaldı.

Derviş Vahdetî sürgün hayatı bitince Kıbrıs'a gitti, mallarını satarak İstanbul'a döndü. Eski işine girmek istediye de kabul edilmedi. İttihatçılar'dan da ilgi görmeyince sürgünden dönenlerle İttihat ve Terakkî'den ayrılanların kurduğu

Fedâkârân-ı Millet Cemiyeti'ne girdi. Fakat kendi ifadesine göre onların fesatçılık yaptığını görünce üç gün sonra ayrıldı.

Meşrutiyet'in sağladığı serbest ortamdan faydalanarak çıkarılan çeşitli gazeteler gibi Derviş Vahdeti de bir gazete çıkarmak için saraydan yardım istediye de bu isteği reddedildi. Ali Cevad Bey'in fezlekesinden, sarayın onu tutarsız ve güvenilmez bir şahsiyet olarak gördüğü anlaşılmaktadır. 28 Teşrinisani 1324'te (11 Aralık 1908) kendi imkânlarıyla *Volkan* gazetesini çıkarmaya başladı. Gazetenin muhtevası "İslâmcı, hürriyetçi ve insaniyetçi" olarak belirlenmişti. Vahdeti'nin düşüncesi, bu gazetenin yayın organı olacağı bir de "hâdim-i insâniyyet" derneği kurmaktı. Nitekim gazetenin ilk sayılarında başlık altındaki yazı bunu açıkça göstermektedir.

Volkan'ın yayın hayatına girmesinden sonra anlaşıldığına göre henüz resmen kurulmamış olan İttihâd-ı Muhammedî Cemiyeti adında bir kuruluşu temsilen bazı kişiler Derviş Vahdeti'ye başvurarak gazetenin cemiyetin yayın organı olmasını istediler. Önce bu teklifi kabul eden Vahdeti, *Volkan*'ın 4 Şubat 1324 (17 Şubat 1909) tarihli 48. sayısından itibaren başlığının altına "İttihâd-ı Muhammedî Cemiyeti'nin mürevvic-i efkândır" ibaresini koyup cemiyet nizamnâmesinin ilk on maddesini yayımladıysa da kurucularla yaptığı sonraki temaslarda değişik fikirleri olduğunu görerek onlardan ayrıldı. Bu davranışında, cemiyetin başkanı olarak görünen İsmâil Hakkı Bey'in güven vermeyen kişiliğinin de önemli rolü olmuştur. Ancak bu teşebbüsten aldığı ilhamla bir müddet sonra kendisi yeni bir İttihâd-ı Muhammedî Cemiyeti kurarak gazetesini bu kuruluşun yayın organı yaptı. Cemiyet 31 Mart Vak'ası'ndan on gün önce (3 Nisan 1909), ulemâ ve meşâyihden tanınmış bazı kişilerin de katıldığı Ayasofya Camii'nde yapılan büyük bir törenle resmen açıldı (bk. İTTİHÂD-ı MUHAMMEDÎ CEMİYETİ). *Volkan* gazetesi, cemiyetin yayın organı olarak itidal ve itaat tavsiye eden bir politika takip ediyor, Derviş Vahdeti de herkes gibi II. Meşrutiyet inkılâbını "saâdet-i millet" olarak görüyordu. Fakat gazetede yer alan bir kısım yazılardan, Vahdeti'nin Sadrazam Kâmil Paşa tarafı bir politika benimsediği anlaşılmaktadır. Siyasî ortamın iyice gerginleşmesinin ardından 31 Mart Vak'ası patlak

verdi. Olayları başlatan askerlerin, İttihâd-ı Muhammedî Cemiyeti'nin açıldığı gün dağıtılan küçük bayrakları taşıması dikkatleri Vahdeti'nin üzerine çekti. *Volkan*'da yayımlanan yazılar ve özellikle Vahdeti'nin 1 Nisan 1325'te (14 Nisan 1909) II. Abdülhamid'e yazdığı açık mektup halkı ve askerleri tahrik edici nitelikte bulundu. Ayrıca meşrutiyet anlayışı ve adem-i merkezîyetçi fikirleriyle İngilizler'e ve Prens Sabahaddin'in başında bulunduğu Ahrar Fırkası'na yakın olan Kâmil Paşa ile oğlu Said Paşa'ya yakınlığı ile tanınan, hatta bu yüzden daha sonraları bazılarınca İngiliz ajanı olmakla suçlanan Vahdeti 17 Nisan'da sorgulanmak üzere mahkemeye çağırıldı.

Derviş Vahdeti İttihatçılar'ın adaletine güvenmediği için 18 Nisan'da İstanbul'dan kaçtı. Beykoz, Gebze, Hereke ve Sapanca'da gizlendi. Son olarak gittiği İzmir'de hemşehrisi olan Abdullah Nâdirî tarafından ihbar edilince 25 Mayıs'ta tutuklandı. İstanbul'a getirilip dîvânîharpte yargılandı. Görünüşte "Abdülhamid'e Açık Mektup" adlı makalesinden dolayı hakkında dava açılan Vahdeti, 31 Mart Vak'ası'nın müsebbibi olarak idama mahkûm edildi ve karar 19 Temmuz 1909'da infaz edildi.

Derviş Vahdeti, *Volkan*'daki yazılarından başka basılı herhangi bir eseri olmadığını ifade etmekle beraber (*Volkan*, nr. 95 [23 Mart 1325], s. 4) Ali Birinci, "Melhameler-Mutranlar" başlığıyla yayımlanan makalesinin (*Volkan*, nr. 23 [4 Kânunusani 1324], s. 1-2) *Büyük Felâket Geliyor* (İstanbul 1324) adıyla on dört sayfalık küçük bir risâle halinde basıldığını belirtmektedir. Ancak Vahdeti'nin, bir yıl sonra İttihâd-ı Muhammedî Cemiyeti'ne izâfe edilerek yayımlanan *Cellâd* dolayısıyla yaptığı yukarıda işaret edilen açıklaması göz önüne alınarak bu risâlenin onun bilgisi dışında basılmış olabileceği söylenebilir.

Derviş Vahdeti'nin şahsiyeti, fikirleri, gazeteciliği, siyasî muhalefetteki tavrı "31 Mart" ve "irtica" gibi muğlak kavramların arkasına sığınarak yapılan açıklamaların gölgesinde hatta karanlığında kaybolmuştur. Vahdeti'nin gençliğinde ciddi bir tahsil görmediğini söylemek mümkündür. Yazılarında medrese kültürü ve tarikat neşvesinin izleri de zayıf kalmaktadır. *Volkan*'ın muhalif siyasî bir yayın organı haline gelmesinde Vahdeti'nin çok önemli rolü olduğu

kesindir. Fakat gazetenin dinî muhtevası ile dinî semboller ve öğeler kullanılarak muhalefet yapılmasında, Said Kürdî (Nursi) başta olmak üzere İttihâd-ı Muhammedî Cemiyeti içinde yer alan ulemâ ve meşâyihin de etkisi olmalıdır.

Derviş Vahdeti'nin yazılarında ve *Volkan*'ın genel yayın siyasetinde iddia edildiği gibi istibdat idaresine geri dönüşü (irtica) çağırılacak görüşler yoktur, aksine birçok yazıda "devr-i istibadın avdetinin, iadesinin imkânsızlığı" vurgulanmış, böyle bir korku ve ihtimalin canlı tutularak muhalefetin susturulması tenkit edilmiştir (meselâ bk. *Volkan Gazetesi* [haz. M. Ertuğrul Düzdağ], s. 62, 74, 93, 149, 158, 188, 239, 277 vd.). 31 Mart Vak'ası'nın yaklaştığı ve *Volkan* üzerindeki baskıların arttığı günler dışında gazetedeki II. Abdülhamid'e karşı en küçük sempati ifade eden bir yazı çıkmadığı gibi padişahla münasebet içinde bulunulduğunu gösteren işaretler de yoktur (istisnâ yazılar için bk. a.g.e., s. 495, 505, 510, 530).

Derviş Vahdeti, meşrutî idareyi savunan ve esas itibarıyla İttihatçı ruhu taşıyan bir gazetecidir. Prens Sabahaddin, Ali Kemal, Hoca Kadri, Abdullah Cevdet, Mizancı Murad gibi kişileri "Türkiye'nin dreyfüsleri" olarak takdim etmesi; Ali Kemal dışındaki dört ismi "dört halife"yi çağırılacak şekilde "dört yâr-ı vefâ" olarak anması (a.g.e., s. 3, 10, 12, 28); ayrıca, "Niyâzîler, Enverler... zamanın Hâlid b. Velid'leridirler" gibi ifadeler kullanması (a.g.e., s. 462, ayrıca bk. s. 277) bunu göstermektedir. Bununla birlikte Vahdeti'yi -doğuştan getirdiği özellikler dışında- muhalefete iten ve sonunu hazırlayan sebepler de olmuştur. Bunlardan ilki, İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin II. Meşrutiyet'in ilânından sonra yeni bir istibdat yönetimi ortaya koyması ve meşrutî ilkelerden gittikçe uzaklaşmasıdır. Vahdeti'nin ağır tenkitlerle meşrutî ilke ve uygulamalara davet ettiği İttihatçılar bu tenkitleri istibdat ve irtica taraftarlığı olarak yorumlamakla hem *Volkan*'ı zor durumda bırakmak hem de kendilerini temize çıkarmak istemişlerdir. İttihatçılar'ın eski sadrazam Kâmil Paşa'yı saf dışı etmeleri ikinci bir sebep olarak gözükmemektedir. Vahdeti, kendisi gibi Kıbrıslı olan ve İngiltere'nin görüşlerine paralel politikalar takip eden Kâmil Paşa'yı sürekli savunmuş ve bu yüzden İttihatçı yönetimi tenkit etmiştir. Derviş Vahdeti'nin İngiliz ajanı olduğu veya İn-

giliz taraftarlığı yaptığı yolundaki iddiaların bir dayanağı da budur ve bunlar gittikçe Almanya'ya yaklaşan İttihat ve Terakki idaresinin tepkisini şiddetlendirmiştir. Bütün bunlardan dolayı belirginleşen muhalif tavrı bir yana bırakılırsa Vahdetî'yi ve *Volkan* gazetesini siyasi ve dinî mânada muhafazakâr, gelenekçi, mürteci saymak mümkün değildir.

Vahdetî'nin 31 Mart Vak'ası'ndaki rolü üzerinde kaynaklarda çeşitli görüşler mevcuttur. Resmî kaynaklarda olaya istibdat idaresine dönüş açısından bakılarak II. Abdülhamid ve Vahdetî sorumlu tutulmaktadır. Tarık Zafer Tunaya ve Sina Akşin gibi araştırmacılar, bu hadiseyi Ahrar-İngiltere iş birliğine dayanarak Vahdetî öncülüğündeki İttihâd-ı Muhammedî'nin kışkırtıldığını belirtmektedirler. Olaylardan İttihat ve Terakki'yi sorumlu tutanlar da Vahdetî'yi figüran olarak görürler. O dönemi yaşamış olan Ali Cevad Bey, Mevlânzâde Rifat ve daha sonra Ahmet Bedevî Kuran gibi kişiler ise Vahdetî ile *Volkan*'ın olaylarda önemsiz bir unsur olduğunu, her şeyin Ahrar-İttihat ve Terakki mücadelesinin bir sonucu olarak ortaya çıktığını söylerler. Genellikle olaylar sırasında Vahdetî'nin Abdülhamid ve ilmiye sınıfıyla birlikte hareket etmediği ve öncülerden biri olmakla beraber müsebbip olmadığı görüşü ağırlık kazanmıştır. *Sırat-ı Müstakim* yazarları ile *Beyânülhak*'ta Mustafa Sabri Efendi'nin Cem'iyet-i İlmîye-i İslâmiyye adına Vahdetî'ye karşı çıktıkları ve meşrutî idareyi savundukları da bilinmektedir. Vahdetî de Said Kürdî ile birlikte *Volkan*'da yayımlanan yazılarında askerleri Meşrutîyet'e sahip çıkmaya davet etmiş ve çoğu subaylardan oluşan İttihatçıların zorbalıklarını Meşrutîyet'e yönelmiş bir tehlike olarak görmüştür.

31 Mart olaylarında İngilizler'in desteğini sağlayan Prens Sabahaddin ile Ahrar Fırkası'nın payı büyüktür. İttihatçıların, hânedana mensup oluşu dolayısıyla Prens Sabahaddin'e ceza verememeleri yüzünden muhalefeti sindirmek üzere adı sivrilmiş birkaç kişiyi astırdıkları ileri sürülmektedir ki Vahdetî de onlardan biridir. Ayrıca Vahdetî'nin dîvânî harpte yargılanırken, İstanbul'dan kaçmadan önce Kâmil Paşa'nın oğlu Said Paşa ile Şehzade Vahdeddin'i birkaç defa ziyaret ederek onlardan yardım talep ettiğini açıklaması, olayın geri planında kimlerin bulunduğu hakkında bazı ipuçları vermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Volkan Gazetesi 1908-1909 (haz. M. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul 1992, sy. 2 (12 Aralık 1908); sy. 3 (13 Aralık 1908); sy. 9 (19 Aralık 1908); sy. 16 (9 Ocak 1908); sy. 17 (10 Ocak 1908); sy. 18 (11 Ocak 1908); sy. 19 (12 Ocak 1908); sy. 26 (26 Ocak 1908); sy. 27 (27 Ocak 1908); sy. 32 (1 Şubat 1908); sy. 41 (10 Şubat 1908); sy. 48 (17 Şubat 1908); sy. 66 (7 Mart 1909); Ali Cevat, *İkinci Meşrutîyet'in İlânı ve Otuzbir Mart Hâdisesi* (haz. Faik Reşit Unat), Ankara 1960, s. 45-46; Mustafa Baydar, *31 Mart Vakası*, İstanbul 1955, s. 11-12; Hasan Âli Yücel, *Hürriyet Gene Hürriyet*, Ankara 1960, s. 183-192; Celâl Bayar, *Ben de Yazdım*, İstanbul 1967, I, 180-185; Sina Akşin, *31 Mart Olayı*, İstanbul 1972, s. 39-45, 121-122, 219-224; a.mlf., *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul 1987, s. 116-132; Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, İstanbul 1984, I, 148, 182-198; *İttihat*, İstanbul 20 Mayıs 1325; Ahmed Bedevî Kuran, "31 Mart Hadisesi Nasıl Oldu", *Tarih Dünyası Dergisi*, II/13, İstanbul 1950, s. 557-560; M. Ertuğrul Düzdağ, "31 Mart'a Doğru, 31 Mart Günleri", *Zaman*, İstanbul 31 Mart - 12 Nisan 1988; Ali Birinci, "Volkan'ın Yeniden Neşrinin Düşündürdükleri", *Dergâh*, sy. 29, İstanbul 1992, s. 22; İsmet Parmaksızoğlu, "Otuzbir Mart Vak'ası", *TA*, XXVI, 197-199.

ZEKERİYA KURŞUN - KEMAL KAHRAMAN

DERVİŞLER

(bk. MEHDİLER).

DERYA BEYİ

Kaptanpaşa eyaletine bağlı sancakların beyleri için kullanılan bir tabir.

Derya beyi tabirinin ne zaman ortaya çıktığı tam olarak bilinmemektedir. Muhtemelen bu tabir, XV. yüzyılda bazan "deniz beyi" olarak da anılan ve kaptan-ı deryâlığın ihdasına kadar Osmanlı donanmasının kumandanı olan Gelibolu sancak beyi için kullanılıyordu. Daha sonra denizcilikle ilgili diğer sancakların beyleri de bu adla anıldılar. Önceleri sancak beyi olarak adlandırılan derya beyleri, kendi sancaklarında timar ve zeâmet tasarruf edenlerle birlikte yıllık dirlik gelirlerine göre tayin edilen sayıda kadirgalarıyla deniz seferlerine katılırlardı. "Bey gemileri" denilen ve devletin Tersâne-i Âmir'e'deki merkez donanmasından ayrı olarak teşkil edilen bu ihtiyat donanması esas itibarıyla Yavuz Sultan Selim devrinde kuruldu. Barbaros Hayreddin Paşa'nın Osmanlı Devleti hizmetine girmesi ve 1533'te Cezâyir-i Bahr-i Sefîd eyâletinin (Kaptanpaşa eyaleti) teşkil edilmesiyle deniz seferlerine katılan sancaklar buraya bağlandı. Sancak beyleri ise görevlerini deniz seferlerinde ye-

rine getiriyorlardı. Lutfî Paşa'nın *Âsaf-nâme*'sinde yer alan, "hatta bu hakir sebeb olmuştum ki deryaya müstakil beyler ve kapudanlardan nice hâkim nasp olunup" ifadesinden anlaşıldığına göre Osmanlı denizciliğine tahsis edilen sancakların sayısında da artış olmuştur.

XVI. yüzyılın sonlarına kadar yine sancak beyi olarak anılan derya beyleri, emirleri altındaki görevlilerle birlikte donanmanın hizmetinde olup gelirlerine göre bir, iki veya üç kadirga ile gemici ve gerekli mühimmatı da temin ederek deniz seferine katılmak mecburiyetindeydiler. Cezâyir-i Bahr-i Sefîd eyaletinin sancakları zaman zaman değiştiği için derya beylerinin sayıları da buna göre değişiyordu. Nitekim ilk kurulduğunda beylerbeylik merkezi olan Gelibolu sancagından başka Rodos, Midilli ve Eğriboz sancaklarından oluşmuşken XVI. yüzyılın ortalarında Celâlzâde Mustafa Çelebi'nin idarî taksimata ait listesine göre Gelibolu, Eğriboz, Karlı-ili, İnebahtı, Rodos, Midilli, Sakız ve bunlara bağlı diğer adalardan ibaretti. XVII. yüzyılın başlarında ise sancak sayısı on üçe ulaşmıştı. Bunlardan paşa sancağı olan Gelibolu hariç Eğriboz, İnebahtı ve Karlı-ili sancaklarının beyleri birer; Mezistre beyi bir gemi ve bir yedek; Rodos beyi bir gemi ve devletin vereceği dört kalyon; Midilli, Kocaali ve Biga beyleri birer gemi ile donanmaya katılmaktaydılar. Sâlyâne*li sancaklardan olan Sakız, Nakşa ve Mehdiye'ye ise Girne, Baf, Magosa, Değirmenlik, Ayamavra, Selânik, Dimyat, İskenderiye ve Limni sancakları dahil edilerek yirmi kadar sancak bir gemiyle deniz seferlerine giderdi. Sadece Kocaali beyi 1000 adet kereste vermekle mükellefti; ayrıca Kıbrıs beylerbeyi bir gemi ve bir yedekle donanmaya iştirak ederdi. Böylece derya beylerinin maiyetinde on beş yirmi civarında gemi bey gemileri adıyla donanmaya katılırdı ve bunların cebelü*leriyle birlikte mevcutları 4500 civarındaydı. IV. Murad'ın bir hatt-ı hümayununda, eskiden beri dört kadirga ile donanma seferine katılan İskenderiye ve Dimyat sancak beyleriyle Mısır'dan gelen iki yedek geminin birkaç senedir donanmaya iştirak etmedikleri belirtilerek bundan böyle donanma ile birlikte sefere çıkmaları istenmiştir.

Eğribozlu Köse Ali Paşa'nın kaptan-ı deryâlığı esnasında Osmanlı bahriyesinde yapılan düzenlemeler sırasında derya beylerinin de tam bir tesbiti yapılarak statüleri belirlenmiştir. 1672 yılın-